

УДК 338.48-2:005.966.2(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/geochasvnu.2024.4.11>

Вікторія Пацюк

кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму та економіки,
Криворізький державний педагогічний університет
viktoriia.patsiuk@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0401-2573>

Галина Щука

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри географії та туризму,
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II
galina_shchuka@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4368-5081>

Анастасія Василенко

бакалавр з туризму,
Криворізький державний педагогічний університет,
співробітник ГО «Туристичний центр «Кривбастур»
nvasilenko704@gmail.com

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ ТУРИЗМ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ДИСКУРС

Анотація. У статті докладно висвітлено підходи як вітчизняних, так й іноземних дослідників до проблематики волонтерського туризму, який у авторському трактуванні подається як один із видів сучасного туризму, що передбачає відвідування певної місцевості з метою надання допомоги, в тому числі фізичної, місцевим мешканцям, а з іншого боку – обслуговування на волонтерських засадах відвідувачів тієї чи іншої громади.

Результатом дослідження став розгляд теоретичних засад становлення волонтерського туризму, систематизація підходів щодо визначення цього поняття, обґрунтування його специфіки, позитивних та негативних сторін упровадження волонтерського туризму, місця в структурі форм туристичної діяльності, а також аналіз особливостей організації цього туристичного напрямку в Україні. Волонтерський туризм є важливим інструментом у процесі повоєнної відбудови України. Він сприяє соціальному відновленню, культурному обміну, економічному розвитку та екологічній реабілітації її території.

Ключові слова: волонтерство, волонтерський туризм, війна та туризм, напрями волонтерського туризму.

Patsiuk Viktoriia, Shchuka Halyna, Vasylenko Anastasiia. VOLUNTEER TOURISM: THEORETICAL DISCOURSE

Abstract. Volunteer tourism in the current context is of significant importance for the development of Ukraine's tourism sector, especially in the upcoming post-war reconstruction. Therefore, this direction requires detailed study for further large-scale implementation in our country.

The purpose of the study is to justify the theoretical and methodological foundations of volunteer tourism by thoroughly highlighting the approaches of domestic and foreign authors regarding the interpretation of this concept, revealing the main principles and directions of the formation of this type of tourism in Ukraine. In the author's interpretation, volunteer tourism is presented as one of the types of modern tourism that involves visiting a specific locality with the aim of providing assistance, including physical assistance, to local residents, and on the other hand, providing volunteer services to visitors of a particular community. In the course of the research, both general scientific and special methods were used: theoretical generalization, content analysis, synthesis; system, comprehensive and critical analysis; comparative analysis; method of logical and tabular data representation, case studies, etc.

The result of the study was the consideration of the theoretical foundations of the formation of volunteer tourism, with an emphasis on maintaining a balance between tourism and volunteer activities. The article reveals the specifics of this tourist direction, highlighting its positive and negative sides. A vision of the place of this type of tourism in the structure of forms of tourist activity is proposed. Trends and features of the organization of this tourist direction in Ukraine are analyzed.

Volunteer tourism is an important tool in the process of post-war reconstruction of Ukraine. It contributes to social recovery, cultural exchange, economic development, and environmental rehabilitation of its territory.

Key words: volunteering, volunteer tourism, war and tourism, directions of volunteer tourism.

Актуальність теми дослідження. Повномасштабне вторгнення російських військ до України призвело до повного переформатування всіх сфер діяльності. Не став виключенням і туризм. Однак, не зважаючи на те, що галузь у багатьох регіонах країни фактично «стала на паузу», деякі види туризму почали активно розвиватися. Й серед когорти тих видів, які отримали нове дихання, однозначно є волонтерський туризм. Проблематика волонтерського туризму лише починає активно висвітлюватись у вітчизняному науковому дискурсі, однак уже нині зрозуміло, що це один із майбутніх туристичних трендів України.

Волонтерська діяльність є основою побудови та розвитку громадянського суспільства. Волонтерство сприяє покращенню якості життя, особистому саморозвитку та поглибленню солідарності, реалізації основних потреб на шляху формування більш цивілізованого суспільства, збалансованому економічному та соціальному розвитку. В Україні волонтерський туризм поступово набуває популярності, відкриваючи нові горизонти для тих, хто прагне поєднати подорожі з суспільно корисною діяльністю.

Мати статус волонтера в цивілізованих країнах не лише престижно, а й інколи цілком необхідно, адже відмітка про волонтерську діяльність зазначається в резюме. Деякі солідні організації, приймаючи людей на роботу, серед обов'язкових вимог до пошукачів виставляють саме наявність досвіду волонтерської діяльності.

Нині лише в Європі понад 100 млн людей є волонтерами: троє з кожних десяти європейців стверджують, що беруть участь у роботі на добровільних засадах, а майже 80% громадян вважають, що волонтерська діяльність є важливою частиною демократичного життя в Європі. Тому інвестиції у волонтерську діяльність є інвестиціями в соціальну згуртованість суспільства [9].

Стан вивчення питання. Феномен безпосередньо волонтерського туризму вивчали зарубіжні дослідники С. Вірінг, Н. МакГіхі, Йі Ванг, М. Калланан, С. Томас, К. Картер, С. Браун, Дж. Батчер, П. Сміт, Х. Л. Сін, М. Мостафанежад. Доробок вітчизняних авторів із цієї проблематики поки менш вагомий, однак спостерігається значне зростання висвітлення її за останні десять років. Досить змістовні дослідження у цьому контексті провели І. Смирнов, О. Любіцева, В. Кіптенко, М. Растрова, О. Долинська, І. Кирилюк, Л. Швертко, М. Геваковська, Д. Каднічанський, О. Халілова.

Базисом для становлення волонтерського туризму стала волонтерська діяльність. Як зазначає М. Геваковська, спільною ознакою понять «волонтерство» (volunteering), «волонтерська діяльність», «волонтеризм» (volunteerism), «волонтерські подорожі» (volunteer travel), «волонтерські канікули» (volunteer vacations), «волонтерський туризм» (volunteer tourism) є мотив діяльності, а саме альтруїзм, або безоплатна допомога іншим, винагородою за яку є сам чин волонтерства як такий [3].

Існує різноманітність контекстів і поглядів щодо місця волонтерського туризму серед великої маси досліджень туризму. Н. Юрайлі зі співавторами розглядає волонтерський туризм як форму альтернативного туризму [27]. Н. Грей та Л. Кемпбел розглядають його як розширення екотуризму [19], М. Новеллі представляє його як нішевий туризм [24], а Дж. Батчер як новий моральний туризм [16]. С. Браун та А. Моррісон припускають, що існує два різних типи волонтерського туризму, заснованих на мисленні учасників: «орієнтований на відпочинок» й «орієнтований на волонтерство» [15]. С. Браун у своїх дослідженнях робить акцент на туристичному аспекті, а ось ще одні визнані дослідники волонтерського туризму Н. МакГіхі та С. Сантос надають перевагу волонтерському елементу [22].

У 2014 р. відоме наукове видання «Journal of Sustainable Tourism» випустило цілий випуск, присвячений волонтерському туризму. Вчений М. Гріффітс проаналізував презентовану у виданні інформацію та дав загалом позитивну оцінку матеріалу викладеному в збірнику. Однак зазначив, що існує потреба в додаткових дослідженнях впливу волонтерського туризму на приймаючі громади. З іншого боку, дослідник розкритикував те, що в багатьох статтях цього

випуску простежувалося «проблематичне конструювання волонтерів як пасивних суб'єктів капіталізму». Він закликав до більш ретельної уваги на те, як дослідники волонтерського туризму звертаються до суб'єктів, щоб критична увага могла краще узгоджуватись із практиками репрезентації, покликаними зберегти потенціал волонтерів у здійсненні змін [20].

Що стосується волонтерського туризму в Україні, то Дж. Сімпсон та А. Шулер Скот зазначають, що починаючи з 2022 р., сплеск закордонних поїздок в Україну для участі як у бойовому, так і в небойовому туризмі від волонтерів до охоплених війною країн спонукали до нових напрямів досліджень у контексті волонтерського туризму. Десятки тисяч людей із 52 країн зголосилися воювати добровольцями в Україні проти Росії. Крім того, у міжнародних неурядових організаціях працюють мільйони людей, які часто їдуть до охоплених війною країн, щоб забезпечити гуманітарну допомогу. Вчені прагнули надати можливе пояснення мотивацій людей, які добровольцями (у бойових чи небойових ролях добровольців) подорожують до країн, які переживають війну. Ці подорожі дослідники трактують як військово-волонтерський туризм, зазначаючи, що цей вид туризму представляє собою частину досліджень військового туризму [25].

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад волонтерського туризму шляхом докладного висвітлення підходів вітчизняних та закордонних авторів щодо трактування цього поняття, розкриття основних засад та напрямів становлення цього виду туризму в Україні. Реалізація цієї мети потребувала вирішення низки завдань, а саме: дослідження та вдосконалення теоретичного підґрунтя волонтерського туризму; розкриття місця волонтерського туризму серед різних форм туристичної діяльності; виявлення основних напрямів та тенденцій розвитку волонтерського туризму в Україні.

Методи та матеріали дослідження. У процесі дослідження використано як загальні, так і спеціальні наукові методи. Для окреслення інтегрального змісту волонтерського туризму розглянуто теоретичні та практичні напрацювання як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Використовуючи метод контент-аналізу, моніторингу інформаційних ресурсів із проблематики дослідження, синтезу та компаративного аналізу здійснені різноманітні теоретичні узагальнення. Для дослідження сутності та специфіки волонтерського туризму використано системний підхід, комплексний та критичний аналізи. За допомогою методів логічного та табличного відображення даних структуровано інформацію щодо авторських підходів до визначення поняття волонтерського туризму та його місця серед форм туристичної діяльності. Методом кейс-стаді підтверджено актуальність та перспективність розвитку цього туристичного виду в Україні.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Зародження волонтерського туризму відбулось у післявоєнну епоху Другої світової війни. Перші волонтерські програми з'явилися в США в 1950-х роках, коли багато молодих людей вирішили поїхати до Мексики, щоб допомогти місцевій громаді у будівництві шкіл та інфраструктури. Протягом 1958 р. у Великій Британії було засновано волонтерську закордонну організацію, а тодішній президент США Джон Ф. Кеннеді у 1961 р. заснував Корпус миру. В роботі новоствореної організації приймали участь представники різних країн. Із того часу волонтерський туризм невпинно продовжує набувати популярності.

У 1960-х та 1970-х роках волонтерські програми стали популярними серед студентів, які хотіли поєднати відпочинок із можливістю допомогти іншим. Згодом ці програми розширилися на весь світ та залучили все більше людей із різних країн та культур. У 1990-х роках волонтерський туризм став досить популярним у Європі та Японії. У багатьох країнах були створені організації, які сприяють організації волонтерських програм, зокрема підтримці місцевих проектів, забезпеченні місцем проживання та харчуванням для волонтерів [16; 17].

У 2000-х роках волонтерський туризм став доступним для людей із різних соціальних й економічних груп населення. Деякі компанії та організації почали пропонувати волонтерські програми, які включають у себе відпочинок та можливість допомогти місцевій громаді. Згодом з'явилися онлайн-платформи, які забезпечують доступ до різних волонтерських програм по

всьому світу. Сьогодні волонтерський туризм продовжує зростати, пропонуючи людям різні можливості допомогти місцевим громадам та природному середовищу.

В наукових джерелах достатньо широко представлені трактування поняття «волонтерський туризм», найбільш цитовані з них нами було узагальнено у табл. 1.

С. Вірінг акцентує увагу на переважанні альтруїстських мотивів над комерційними й представляє волонтерський туризм передусім як альтернативу масовому туризму [28]. Н. МакГіхі вказує на неоднозначність трактування волонтерського туризму. Перше з тлумачень цього поняття ґрунтується на тому, що організатори добровільно жертвують своїм часом, щоб працювати над проектами, метою яких є поліпшення природного середовища та допомога місцевим спільнотам; друге фокусується на розвитку особистості учасників такої діяльності через внутрішню винагороду як власний внесок у відповідні проекти [23].

На додаток до різноманітності визначень, нами було зроблено спробу сформулювати власне трактування. Вбачаємо *волонтерський туризм* як один із видів сучасного туризму, що передбачає відвідування певної місцевості з метою надання допомоги, у тому числі фізичної, місцевим мешканцям, а, з іншого боку – обслуговування на волонтерських засадах відвідувачів тієї

Таблиця 1

Підходи щодо визначення волонтерського туризму (систематизовано авторами)

Автор	Трактування
Вірінг С. [28]	форма альтернативного туризму, за якою прагнення прибутку поступається більш альтруїстському бажанню подорожувати з метою допомагати спільнотам
Лайонс К., Хенлі Д., Вірінг С., Ніл Д. [21]	один із найбільш швидкозростаючих нішевих туристичних ринків у світі, де люди платять за участь у природоохоронних проектах або проектах розвитку
Томасос К., Бутлер Р. [26]	однією з останніх форм туризму, що з'явилася, є волонтерський туризм, практика, коли люди їдуть у робочу відпустку, добровільно віддаючи свою працю на гідні справи. У той час як волонтерство є добре запровадженою діяльністю, поєднання з туризмом є відносно новим і вже набуло значних змін за дуже короткий період
Каланан М., Томас С. [17]	волонтерський туризм є одним із основних напрямів розвитку сучасного туризму. Ця ринкова ніша є неминучим наслідком неспокійного суспільства, виснаженого однорідною природою традиційних туристичних продуктів і пошуку альтернативних видів туризму
МакГіхі Н., Сантос С. [22]	використання вільного часу та доходу для подорожей за межі сфери регулярної діяльності для надання допомоги іншим людям, які її потребують
Вен Дж. із посиланням на роботу Кларк К. [30]	поєднання роботи та відпочинку, де люди зі схожими цілями працюють і живуть разом на роботі, що має соціальне значення
Беккер М. [14]	це поєднання волонтерства та туризму, що включає в себе подорож, під час якої мандрівник присвячує частину часу надання добровільних послуг пункту призначення – його мешканцям, навколишньому середовищу чи інфраструктурі – з метою створення позитивного впливу на цей пункт призначення
Барбері С., Сантос С., Кацюб І. [13]	поєднання подорожей із метою відпочинку та волонтерської роботи
Геваковська М. [3]	багатогранне явище, що поєднує у собі ознаки таких видів туризму, як екотуризм, сталий туризм, альтернативний туризм, пригодницький туризм, культурний туризм
Долинська О. [4]	це форма туризму, яка включає в себе можливість відвідати іншу країну, регіон або місто, але не тільки з метою відпочинку та розваг, а й для того, щоб взяти участь у волонтерських програмах та виконувати роботу, що допоможе місцевому населенню або природному середовищу

чи іншої громади. На нашу думку, специфікою волонтерського туризму якраз й є дотримання балансу між туризмом та волонтерством.

На відміну від волонтерства за кордоном у звичному для нас сенсі, за довгими програмами зі спеціальними співбесідами, волонтуризм – це, як правило, короткострокові програми. Вони більше зосереджуються на досвіді учасників, а не на фактичному впливі та користі цього волонтерства. Для волонтерів – це можливість зануритися в нові культури та підтримати проекти, які принесуть користь громадам, що її потребують. Водночас волонтуристи поєднують роботу з екскурсіями по нових містах і часто мають більше часу на відпочинок порівняно з повноцінними волонтерськими програмами [8].

Ключова відмінність між традиційним туристом і волонтером полягає в тому, що турист під час відпочинку є споживачем послуг, передбачених туристичним пакетом, а волонтер створює соціальні послуги, надаючи свою допомогу в місці перебування [3].

С. Вірінг та Н. МакГіхі вважають туристами волонтерства тих туристів, які за різних причин у свій вільний час провадять організовану волонтерську діяльність, зокрема допомагаючи чи полегшуючи матеріальне становище бідних, відновлюючи якість куточку природного середовища чи досліджуючи аспекти суспільства або природного середовища [29]. Науковці стверджують, що досвід волонтерського туризму впливає на учасника довше, ніж звичайний комплексний тур, що триває 2–3 тижні.

Доволі часто й у науковій літературі, й у різних джерелах публіцистичного спрямування відбувається ототожнення понять волонтерського та солідарного туризму. Однак, ці поняття дещо різняться. Як правило, під солідарним туризмом розуміють мандрівки, під час яких відбувається усвідомлена підтримка місцевих громад і локального бізнесу, які не передбачають фізичної допомоги. Британські вчені С. Дольнікар та С. МакКеб визначають солідарний туризм як дії, пов'язані з туризмом, що вживаються урядами, туристичним бізнесом і туристами для допомоги людям, які страждають під час і після криз, що ґрунтуються на співчутті до людей, почутті єдності та спільному розумінні суспільних стандартів й обов'язків [18].

Як і будь-який інший вид волонтерський туризм має свої позитивні та негативні сторони. Серед позитивних сторін можна виділити такі:

1. Допомога та внесок у розвиток громад, яка може бути:

- **матеріальною:** транспортування до громади різноманітної продукції та матеріалів;
- **фізичною:** допомога в будівництві, ремонті інфраструктури, прибиранні території тощо;
- **інтелектуальною:** реалізація різноманітних навчальних курсів, освітніх програм для мешканців, проведення різноманітних семінарів та вебінарів;
- **медичною:** здача крові, робота в медичних закладах, лекції з тактичної медицини, медико-евакуаційна діяльність у гарячих точках.

2. Знайомство з іншою культурою: участь у програмах із волонтерського туризму надає можливість більш глибоко познайомитися з культурою та традиціями певної місцевості, сприяє розширенню світогляду волонтерів.

3. Вплив на саморозвиток: волонтери набувають нових навичок та здібностей, досвіду роботи в міжнародному колективі, покращують комунікаційні та лідерські якості, зростає рівень їх стресостійкості.

4. Формування іміджу територій: волонтери стають свого роду амбасадорами тієї місцевості, де вони надають допомогу й можуть додатково звертати уваги суспільства до певних проблем тієї чи іншої локації [8].

Водночас, волонтерський туризм має також і негативні сторони:

1. Загроза негативного впливу на середовище громади: якщо волонтери не мають досвіду та знань про місцеві проблеми та потреби або ж можуть непрофесійно надати певну допомогу фізичного формату, то їхні дії можуть бути некорисними, а подекуди навіть шкідливими.

2. Загроза негативного впливу на місцевих жителів: надмірна увага та підтримка з боку волонтерів може стимулювати звикання місцевих мешканців до допомоги ззовні та перешкоджати розвитку ініціатив серед громадськості.

3. Культурні непорозуміння: можуть виникнути на підставі різних релігійних, національних, мовних уподобань тощо.

4. Загроза негативного впливу на ринок праці: місцеві робітники можуть втрачати роботу через наявність безкоштовної робочої сили.

5. Короткострокові рішення: проекти можуть бути спрямовані на швидкі результати замість сталого розвитку.

6. Загроза надмірного популізму: подекуди волонтерів використовують для своїх потреб різноманітні організації та їх діяльність більше подають для просування тих чи інших наративів, що може знизити довіру до волонтерської діяльності.

7. Загроза для життя: відвідування волонтерами прифронтових та повоєнних територій часто є дуже ризикованим і подекуди завершується трагічно.

Крім того, волонтерський туризм може бути корисним для розвитку професійних навичок. Участь у волонтерських програмах може допомогти покращити навички у спілкуванні, лідерстві, організації та інших сферах. Також це може бути корисно для отримання нового досвіду та поглиблення знань.

Аналізуючи місце волонтерського туризму в структурі форм туристичної діяльності, пропонуємо волонтерський туризм структурувати за такими критеріями (табл. 2).

Розвиток волонтерського туризму в Україні особливо актуальний на сьогодні. Він дає змогу відновити пошкоджені об'єкти та міста, а, з іншого боку, сприяє поглибленню знань про культуру та традиції країни, ознайомленню іноземцями з місцевими жителями, їхнім способом життя та потребами. Волонтерські проекти, що організуються в Україні, можуть бути спрямовані на допомогу в різних сферах життя, таких як соціальний захист, розвиток туризму, екологія, охорона здоров'я, освіта та інші. Це надає змогу волонтерам розвинути свої навички та здібності у співпраці з місцевими організаціями та громадами, а також покращити свої лідерські та комунікативні навички. Крім того, волонтерський туризм популяризує регіон та допомагає підтримувати його екологічну та культурну спадщину. Також волонтерський туризм може сприяти розвитку громадського сектору та покращенню життя місцевих громад.

Якщо в теоретичному контексті ведуться дискусії щодо відмінностей волонтерського та соціального туризму, то в практичному аспекті акцентується необхідність їх синхронного розвитку. Зокрема, 17 червня 2022 р. відбувся Міжнародний воркшоп «Солідарний та волонтерський туризм, як інноваційні види туризму в умовах війни та повоєнної відбудови України» співорганізаторами якого виступили Університет Камеріно (Італія) та географічний факультет

Таблиця 2

Форми волонтерського туризму (розроблено авторами)

№ з/п	Критерій	Підвиди
1	За тривалістю	короткотерміновий (до 1 тижня), середньої тривалості (від одного тижня до 1 місяця); довготривалий (від одного місяця до пів року).
2	Залежно від місця проведення подорожі	міжнародний, внутрішній, регіональний.
3	За метою	гуманітарний, культурно-історичний, екологічний, освітній, мистецький, військовий, медичний, соціальний
4	За кількістю учасників	індивідуальний, груповий
5	За національним складом учасників	співвітчизники, представники певної однієї країни, багатонаціональні групи
6	За джерелами фінансування	за рахунок особистих внесків; фондів; спонсорів; комбінування різних джерел

Київського національного університету імені Т. Шевченка. За результатом роботи воркшопу було прийнято рішення створити спільну робочу групу з метою подальшої розробки презентованих та інших проєктів із солідарного та волонтерського туризму в умовах війни та повоєнного відновлення України [7].

Є абсолютно різні погляди на напрями волонтерського туризму в Україні. Нещодавно Н. Вільямс із колегами проаналізували 44 500 коментарів на форумі Subreddit «Волонтери для України», щоб визначити три фізичні та одну віртуальну категорії воєнного туризму. Три фізичні категорії воєнного туризму були визначені як: 1) «гарячі» воєнні подорожі, що визначаються передусім як поїздки в зону бойових дій заради пригод і спостережень; 2) бойове волонтерство, тобто неоплачувана участь у бойових діях; 3) небойове волонтерство, насамперед для підтримки бойових операцій або з гуманітарною метою, наприклад, надання медичної чи логістичної допомоги [31].

Абсолютно інший погляд на волонтерський туризм презентують І. Смирнов та О. Любіцева, розглядаючи місто Кам'янець-Подільський як перспективний осередок волонтерського туризму, де, на думку авторів, місцеві гіді могли б влаштувати екскурсії на волонтерських засадах, а студенти – майбутні фахівці сфери туризму теж могли б долучитися до волонтерського розвитку туристичної сфери [10]. Важливим напрямом волонтерської діяльності гідів стали безкоштовні екскурсії для внутрішньо переміщених осіб, метою яких є ознайомлення з природними та культурно-історичними ресурсами місць тимчасового перебування задля їх якнайшвидшої адаптації та залучення до життя місцевої спільноти. Як зазначають І. Кирилюк та Л. Швертко, «волонтерський туризм забезпечує зближення ідентичностей переміщених осіб та громад, серед яких вони проживають, допомагає швидшій адаптації, налагодженню комунікації та формуванню гармонійних культурних форм між вимушеними переселенцями та іншими членами суспільства» [8].

Більш класичним напрямом волонтерського туризму є подорожі до різних цікавих локацій із метою волонтерської допомоги у їх облаштуванні. Презентативним для апробації в багатьох туристичних локаціях України є досвід Хутора Гоголя у Великих Сорочинцях на Полтавщині, куди з 8 по 16 березня 2024 р. запрошували на волонтерську сесію. Завдання, які ставилися перед волонтерами: весняне прибирання території; збирання сміття та розчищення газонів; прибирання квітників та пересадка квітів; обрізка дерев у плодовому саду; догляд за кіньми, а саме відчісування та випасання; допомога в догляді за тваринами; екологічна реставрація та мистецтво; створення артоб'єкту із деревини; реставрація предметів старовини; створення інсталяції на території екоранчо [12]. Волонтерів забезпечували безкоштовним проживанням в українських хатках та дворовим харчуванням: сніданком та обідом. Бонусами для волонтерів були: фотосесія з кіньми, урок верхової їзди, фото в українських костюмах на фоні хаток із солом'яними дахами, майстер-клас із декупажу.

Гарним досвідом волонтерського туризму ще до повномасштабного вторгнення було прибирання палацово-паркового комплексу XVIII ст. у с. Маліївці Хмельницької області. На місці палацу розміщувався санаторій, який не функціонував через брак коштів. Зусиллями волонтерки Анастасії Донець було розпочато збір коштів на матеріали та реманент для відновлення будівлі. До флеш-мобу допомогти долучилося близько 60 людей. На сьогодні проведено понад 5 успішних толок на територіях, де знаходяться історико-архітектурні пам'ятки (Куява, Маліївці, Чернокозинці) [7].

Відомою є також громадська організація «БУР (Будуємо Україну Разом)». Її члени, хоч і не позиціонують свою діяльність крізь призму волонтерського туризму, однак спільне підґрунтя наявне. Нині ця організація пропонує три основних формати участі у волонтерській діяльності: БУР-табір тривалістю 7–10 днів, БУРчик/толоки (1–3), а також довгострокове волонтерство терміном три місяці. Зокрема, на квітень–травень цього року заплановані БУР-табори у Баштанській та Кам'яномостівській територіальних громадах Миколаївської області та м. Мена Чернігівської області [10].

Загалом нині в Україні можна відзначити декілька напрямів волонтерського туризму:

Соціальна допомога: адресна допомога постраждалим громадянам від бойових дій, можливість виказати емпатії, персональна доставка або передача матеріальної допомоги, допомога вимушеним переселенцям, у яких частково чи повністю знищено власне майно, що змусило їх переїхати до інших більш безпечних регіонів України.

Фізична допомога: практична допомога у відновленні пошкодженого або зруйнованого помешкання цивільного населення; прибирання території.

Допомога тваринам: евакуація чотирилапих, забезпечення притулків усім необхідним, пошук нових домівок.

Інформаційний фронт: протидія дезінформації та пропаганді, блокування ворожих ресурсів, поширення правдивої інформації в ЗМІ, інтернеті та соціальних мережах, захист інформації та кібербезпека.

Медицина допомога: здача крові, робота в медичних закладах, лекції з тактичної медицини, медико-евакуаційна діяльність у гарячих точках.

Психологічна допомога: безплатні онлайн-консультації, допомога людям, що відчувають тривогу, мають панічні атаки чи депресивні стани.

Правова допомога: безплатні юридичні консультації для людей, що постраждали від російської агресії, фіксація та документування воєнних злочинів.

Туристична підтримка: проведення екскурсій для переселенців та інших категорій на волонтерських засадах, організація походів із метою психологічного розвантаження певних категорій населення [2].

Висновки. Волонтерський туризм є складним і багатограним явищем, яке має як позитивні, так і негативні сторони. Від організації та реалізації проєктів залежить, чи стане волонтерський туризм корисним інструментом розвитку або потенційно шкідливою практикою. Важливо забезпечити відповідальний підхід до волонтерського туризму, який враховує потреби місцевих громад і сприяє їхньому сталому розвитку.

Волонтерський туризм є важливим інструментом у процесі повоєнної відбудови України. Він сприяє соціальному відновленню, культурному обміну, економічному розвитку та екологічній реабілітації. Завдяки залученню волонтерів із усього світу, Україна має змогу привернути увагу світової спільноти до проблем і потреб, що може посприяти більш швидкому та ефективному відновленню постраждалих регіонів та побудувати міцне, процвітаюче суспільство з високим рівнем розвитку локальних спільнот.

Новизна дослідження. У статті систематизовано підходи вітчизняних та зарубіжних авторів щодо трактування поняття «волонтерський туризм», розкрито основні принципи та напрями становлення цього виду туризму в Україні. Зроблено спробу обґрунтувати авторське трактування цього поняття, в якому зроблено акцент на дотриманні балансу між туристичною та волонтерською діяльністю. Розкрито специфіку волонтерського туризму, виокремлено його позитивні та негативні сторони. Запропоновано градацію форм волонтерського туризму за різними критеріями: тривалістю, метою, кількістю учасників, національним складом учасників, джерелами фінансування, місцем проведення подорожі. Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом можливостей розвитку цього виду туризму в різних регіонах України, у тому числі прифронтових, а також розробці пропозицій щодо залучення якомога більшої кількості іноземних волонтерів у період повоєнної відбудови України.

Список використаних джерел:

1. Будуємо Україну разом. URL: <https://www.bur.org.ua/volonteryty/> (дата звернення: 11.04.2024).
2. Василенко А.І., Пацюк В.С. Волонтерський та солідарний туризм в Україні, їх специфіка та значення. *Освітні й наукові виміри географії та туризму* : матер. III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю (м. Полтава, 17 квітня 2024 р.) / відп. ред. Є. В. Копилець. Полтава : ПНПУ ім. В.Г. Короленка, 2024. С. 140–144.

3. Геваковська М. Волонтерський туризм. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2013. Вип. 43 (1). С. 178–183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Geograf_2013_43%281%29_24 (дата звернення: 11.04.2024).
4. Долинська О.О. Перспективи розвитку волонтерського туризму в Україні. *Актуальні проблеми розвитку освіти в сфері туризму, фізичної культури та спорту* : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 21–22 березня 2023 р.). Хмельницький : ХГПА, 2023. С. 26–29.
5. Каднічанський Д.А., Халілова О.М. Волонтерський туризм у мотивах туристичних подорожей. Сучасний контекст. *Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації* : тези доповідей X Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., Київ, 6–7 квіт., 2023 р. / М-во освіти і науки України; М-во культури та інформаційної політ. України; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв ; Київ. ун-т культури ; Ф-т готельно-ресторанного і турист. бізнесу. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2023. С. 167–169.
6. Кирилюк І., Швертко Л. Волонтерський туризм як інструмент соціальної інтеграції вимушено переміщених осіб під час російського воєнного вторгнення. *Економічні горизонти*. 2018. № 2 (5). С. 80–91. DOI: doi.org/10.31499/2616-5236.
7. Міжнародний воркшоп «Солідарний та волонтерський туризм, як інноваційні види туризму в умовах війни та повоєнної відбудови України». URL: <http://surl.li/trilz> (дата звернення: 10.04.2024).
8. Пацюк В.С., Василенко А.І., Святецький В.Ю. Волонтерський туризм: концептуальні засади. *Географія та туризм*: Матеріали VII Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г.С. Сковороди (28 лютого 2024 р., м. Харків) / за заг. ред. Лоцмана П. І. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2024. С. 447–452.
9. Потапенко В., Двігун А. Аналіз українського волонтерства на основі методології нових соціальних рухів. Київ: НІСД, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/analiz-ukrayinskoho-volonterstva-na-osnovi-metodolohiyi-novykh-sotsialnykh> (дата звернення: 14.05.2024).
10. Смирнов І., Любіцева О. Волонтерський туризм як напрямок альтернативного туризму в умовах російської агресії проти України. *Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної, туристологічної та екологічної науки* : Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 30-літтю утворення кафедри географії України і туризму у Тернопільському нац. пед. ун-ті імені Володимира Гнатюка, 4–5 жовтня 2022 р. : електрон. варіант. ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 45–46.
11. Хутір Гоголя. URL: https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=376291178678627&id=100088932445406&rdid=PQQRehcfU1LZIgn3 (дата звернення: 09.04.2024).
12. Що таке волонтуризм та до чого тут українські переселенці? Розповідає американець. URL: <https://evacuation.city/articles/212187/scho-take-volonturizm-ta-do-chogotut-ukrainski-pereselenci-rozpovidae-amerikanec> (дата звернення: 08.04.2024).
13. Barbieri C., Santos C.A., Katsube Y. Volunteer tourism: On-the-ground observations from Rwanda. *Tourism Management*. 2011. Vol. 33 (3), P. 509–516. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2011.05.009>.
14. Bekker M. Volunteer Tourism – International. *Travel & Tourism Analyst*. 2008. September. № 16, P. 6.
15. Brown S., Morrison A. Expanding volunteer vacation participation. An exploratory study on the mini-mission concept. *Tourism Recreation Research*, 2003. № 28 (3), P. 73–82. DOI: <https://doi.org/10.1080/02508281.2003.11081419>.
16. Butcher J. The moralisation of tourism: sun, sand... and saving the world? London : Routledge, 2005. 165 p.
17. Callanan M., Thomas S. Volunteer tourism: Deconstructing volunteer activities within a dynamic environment. *Niche tourism*. London : Routledge, 2007. P. 183–200. DOI: [10.1016/B978-0-7506-6133-1.50025-1](https://doi.org/10.1016/B978-0-7506-6133-1.50025-1).
18. Dolnicar S., McCabe S. Solidarity tourism-How can tourism help the Ukraine and other war-torn countries? 2022. URL: <https://osf.io/preprints/socarxiv/4vcpz> (дата звернення: 14.05.2024).
19. Gray N.J., Campbell L.M. A decommodified experience? Exploring aesthetic, economic and ethical values for volunteer ecotourism in Costa Rica. *Journal of sustainable tourism*. 2007. № 15 (5). P. 463–482. DOI: <https://doi.org/10.2167/jost725.0>.
20. Griffiths M. An Opinion Piece. A response to the Special Issue on volunteer tourism: the performative absence of volunteers. *Journal of Sustainable tourism*. 2016. Vol. 24. Is. 2. P. 169–176. DOI: <https://doi.org/10.1080/09669582.2015.1071382>.
21. Lyons K., Hanley J., Wearing S., Neil J. Gap year volunteer tourism. Gap year volunteer tourism: Myths of Global Citizenship? *Annals of Tourism Research*. 2012. Vol. 39. Is. 1. P. 361–378. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2011.04.016>.

22. McGehee N.G., Santos C.A. Social change, discourse and volunteer tourism. *Annals of tourism research*. 2005. № 32 (3). P. 760–779. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2004.12.002>.
23. McGehee N.G. Volunteer tourism: Evolution, issues and futures. *Journal of Sustainable Tourism*. 2014. Vol. 22. Is. 6. P. 847–854. DOI:10.1080/09669582.2014.907299.
24. Niche Tourism. Contemporary issues, trends and cases / ed. by M. Novelli. *Elsevier*, 2005. 264 p.
25. Simpson J.J., Schuler Scott A. Enemy of my enemy is my friend: War volunteer tourism. *Annals of Tourism Research*. 2023. Vol. 101 (C). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2023.103612>.
26. Tomazos K., Butler R. Volunteer tourism: The new ecotourism?. *Anatolia*. 2009. Vol. 20. Is. 1. P. 196–211.
27. Uriely N., Reichel A., Ron A. Volunteering in tourism: Additional thinking. *Tourism Recreation Research*. 2003, Vol. 28. Is. 3. P. 57–62. DOI:10.1080/02508281.2003.11081417.
28. Wearing S. (ed.). *Volunteer tourism: Experiences that make a difference*. Wallingford: CABI, 2001.
29. Wearing S., McGehee N.G. Volunteer tourism: A review. *Tourism management*. 2013. № 38. P. 120–130. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2013.03.002>.
30. Wen J.J. The Impact of Volunteer Tourism: Case Study of Meixian Team. *International Journal of Social Sciences*. 2019. Vol. VIII (1). P. 81–94. DOI: 10.20472/SS.2019.8.1.007.
31. Williams N.L., Wassler P., Fedeli G. Social representations of war tourism: A case of Ukraine. *Journal of Travel Research*. 2023. No 62 (4). P. 926–932.

References:

1. Building Ukraine together. Retrieved 11.04.2024 from <https://www.bur.org.ua/volonteryty/> [In Ukrainian].
2. Vasylenko, A.I., & Patsiuk, V.S. (2024). Volunteer and solidarity tourism in Ukraine, their specificity and significance // *Educational and scientific dimensions of geography and tourism: materials III All-Ukrainian scientific and practical Internet conf. with international participation (Poltava, 17 April 2024)* / ed. by E.V. Kopylets. Poltava : V.G. Korolenko Poltava National Pedagogical University, 140–144 [In Ukrainian].
3. Gevakovska, M. (2013). Volunteer tourism. *Bulletin of Lviv University. Geographical series*, (1). 178–183. Retrieved 11.04.2024 from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Geograf_2013_43%281%29_24 [In Ukrainian].
4. Prospects for the development of volunteer tourism in Ukraine (2023). *Actual problems of development of education in the field of tourism, physical culture and sports: materials of the VI All-Ukrainian scientific and practical conference (Khmelnyskyi, 21–22 March 2023)*. Khmelnyskyi: KHSPA, 26–29 [In Ukrainian].
5. Kadnichanskyi, D.A., & Khalilova, O.M. (2023). Volunteer tourism in the motives of tourist trips. Modern context. *Hospitality, service, tourism: experience, problems, innovations: abstracts of the X International scientific and practical Internet conference, Kyiv, April 6–7, 2023*. Ministry of Education and Science of Ukraine; Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine; Kyiv National University. of Ukraine; Kyiv National University of Culture and Arts; Kyiv University of Culture; Faculty of Hotel, Restaurant and Tourism Business. Kyiv: KNUKiM Publishing Centre, 167–169 [In Ukrainian].
6. Kirilyuk, I., & Shvertko, L. (2018). Volunteer tourism as a tool for social integration of internally displaced persons during the conflict. *Economic horizons*, 2(5), 80–91. <https://doi.org/10.31499/2616-5236>. [In Ukrainian].
7. International Workshop “Solidarity and Volunteer Tourism as Innovative Types of Tourism in the Context of War and Post-War Reconstruction of Ukraine”. Retrieved 10.04.2024 from <http://surl.li/rrilz>
8. Patsiuk, V.S., Vasylenko, A.I., & Sviatetskyi, V.Y. (2024). Volunteer tourism: conceptual foundations. *Geography and tourism: Proceedings of the VII All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (28 February 2024, Kharkiv)* / ed. by P.I. Lotsman: H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 447–452 [In Ukrainian].
9. Potapenko, V., & Dvihun, A. (2022). Analysis of Ukrainian volunteering based on the methodology of new social movements. Kyiv: National Institute for Strategic Studies. Retrieved 14.05.2024 from <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/analiz-ukrayinskoho-volonterstva-na-osnovi-metodolohiyi-novykh-sotsialnykh> [In Ukrainian].
10. Smirnov, I., & Lyubitseva, O. (2022). Volunteer tourism as a direction of alternative tourism in the context of Russian aggression against Ukraine. *Interdisciplinary integration processes in the system of geographical, tourism and environmental science: Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference dedicated to the 30th anniversary of the Department of Geography of Ukraine and Tourism at Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 4–5 October 2022: electronic version*. TNPU named after V. Hnatiuk, 45–46 [In Ukrainian].

11. Gogol's farm. (2024). Retrieved 09.04.2024 from https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=376291178678627&id=100088932445406&rdid=PQQRehcfU1LZIgn3 [In Ukrainian].
12. What is volunteerism and what does it have to do with Ukrainian IDPs? An American tells. (2022). Retrieved 08.04.2024 from <https://evacuation.city/articles/212187/scho-take-volonturizm-ta-do-chogotut-ukrainski-pereselenci-rozpovidaye-amerikanec> [In Ukrainian].
13. Barbieri, C., Santos, C.A., & Katsube, Y. (2011). Volunteer tourism: On-the-ground observations from Rwanda. *Tourism Management*, 33(3), 509–516. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2011.05.009>.
14. Bekker, M. (2008). Volunteer Tourism – International. *Travel & Tourism Analyst*, September, 16, 6.
15. Brown, S., & Morrison, A. (2003). Expanding volunteer vacation participation. An exploratory study on the mini-mission concept. *Tourism Recreation Research*, 28(3), 73–82. <https://doi.org/10.1080/02508281.2003.11081419>.
16. Butcher, J. (2005). The moralisation of tourism: sun, sand... and saving the world? London: Routledge, 165.
17. Callanan, M., & Thomas, S. (2007). Volunteer tourism: Deconstructing volunteer activities within a dynamic environment. In *Niche tourism*. London: Routledge, 183–200. <https://doi.org/10.1016/B978-0-7506-6133-1.50025-1>.
18. Dolnicar, S., & McCabe, S. (2022). Solidarity tourism-How can tourism help the Ukraine and other war-torn countries? Retrieved 14.05.2024 from <https://osf.io/preprints/socarxiv/4vcpz>
19. Gray, N.J., & Campbell, L.M. (2007). A decommodified experience? Exploring aesthetic, economic and ethical values for volunteer ecotourism in Costa Rica. *Journal of sustainable tourism*, 15(5), 463–482. <https://doi.org/10.2167/jost725.0>.
20. Griffiths, M. (2016). An Opinion Piece. A response to the Special Issue on volunteer tourism: the performative absence of volunteers. *Journal of Sustainable tourism*, 24(2), 169–176. DOI: <https://doi.org/10.1080/09669582.2015.1071382>.
21. Lyons, K., Hanley, J., Wearing, S., & Neil, J. (2012). Gap year volunteer tourism. Gap year volunteer tourism: Myths of Global Citizenship? *Annals of Tourism Research*, 39(1), 361–378. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2011.04.016>.
22. McGehee, N.G., & Santos, C. A. (2005). Social change, discourse and volunteer tourism. *Annals of tourism research*, 32(3), 760–779. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2004.12.002>.
23. McGehee, N.G. (2014). Volunteer tourism: Evolution, issues and futures. *Journal of Sustainable Tourism*, 22(6), 847–854. DOI:10.1080/09669582.2014.907299.
24. Niche Tourism. (2005). Contemporary issues, trends and cases / ed. by M. Novelli. Elsevier, 264.
25. Simpson, J.J., & Schuler Scott, A. (2023). Enemy of my enemy is my friend: War volunteer tourism. *Annals of Tourism Research*, 101(C). <https://doi.org/10.1016/j.annals.2023.103612>.
26. Tomazos, K., & Butler, R. (2009). Volunteer tourism: The new ecotourism? *Anatolia*, 20(1), 196–211.
27. Uriely, N., Reichel, A., & Ron, A. (2003). Volunteering in tourism: Additional thinking. *Tourism Recreation Research*, 28(3), 57–62. <https://doi.org/10.1080/02508281.2003.11081417>.
28. Wearing, S. (ed.). (2001). Volunteer tourism: Experiences that make a difference. Wallingford: CABI.
29. Wearing, S., & McGehee, N.G. (2013). Volunteer tourism: A review. *Tourism management*, 38, 120–130. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2013.03.002>.
30. Wen, J.J. (2019). The Impact of Volunteer Tourism: Case Study of Meixian Team. *International Journal of Social Sciences*, VIII(1), 81–94. <https://doi.org/10.20472/SS.2019.8.1.007>.
31. Williams, N.L., Wassler, P., & Fedeli, G. (2023). Social representations of war tourism: A case of Ukraine. *Journal of Travel Research*, 62(4), 926–932.

Стаття надійшла до редколегії
18.08.2024 р.